

Şîa'da Bir Şazelî İzi*

William CHITTICK
(trc. Ahmet Murat ÖZEL**)

Tıpkı Sünnî İslâm'ın Hadis literatüründe, Sünnî ibâdetin zeminini bugüne değin biçimlendiren Peygamber'in birçok duâsı ve münâcâtı bulunduğu gibi, aynı şekilde Şîa kaynaklarında da tarih boyunca Şîi ibâdetin temelini biçimlendiren, Peygamber'den ve İmamlardan aktarılan birçok duâ bulunur. Bunlardan daha önemli olanları, ilk imam Ali b. Ebi Tâlib; dördüncü imam Zeynelâbidin es-Seccâd (bazen "Ehl-i Beyt'in Mezmurları" olarak da anılan *Sahîfe-i Seccâdiye*'nin yazarı); altıncı imam Cafer Sâdık'a âit olan duâlardır. Çoğu, standart bir Şîi duâ kitabı olan *Mefâtihu'l-Cinân*'da¹ (Cennet Bahçelerinin Anahtarları) aktarılan bu duâların en meşhurlarından biri de, Peygamber'in torunu, üçüncü imam Hüseyin b. Ali'nin "Arafat Günü Duâsı"dır.² Bu duâ sadece muhteşem güzelliği sebebiyle değil, aynı zamanda içerdiği rûhanî hazîneler sebebiyle de meşhurdur ve bugüne değin, her sene Hac zamanı -tam olarak İmam'ın bu duâyı okuduğu zaman olan- Arafat gününde aynı zamanda yıl boyunca diğer zamanlarda dindar Şîilerce okunmuş ve terennüm edilmiştir. Aynı zamanda Şîi irfânında (*gnosis*) özellikle önemli rol oynamış ve Molla Sadrâ gibi İran'ın büyük mistik filozofları ya da (kelimenin etimolojik anlamında) teozofları, çalışmalarında sıkça bu duâyâ atıfta bulunmuştur.

Arapça metinde, İmam Hüseyin'in duâsı yaklaşık otuz sayfa tutmaktadır. Okunurken, son üç-dört sayfanın üslûbunda ânî ve belirgin bir değişiklik görülür. Uzun ilk bölümün dili ve mefhumları, Peygamber'in hadis-

* Makalenin orijinal adı ve künyesi şöyledir: "A Shadhili Presence in Shi'ite Islam", *Sophia Perennis*, sayı: 1, İran 1975, s. 97-100.

** Yrd. Doç. Dr., Yalova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (ahmet_murat@hotmail.com)

1 Yaklaşık bin sayfalık bu çalışma Abbas Kûmî (ö. 1359/1940) tarafından derlenmiş ve İran, Irak ve Lübnan'da defalarca basılmıştır.

2 Bk. *Mefâtihu'l-Cinan*, M.H. 'İlmi edition, Tahran, 1381 H., s. 531-560; Isawi edition, Tahran, 1379, s. 350-369 vb. Bu duânın, Şîi imamların sözleri, öğütleri ve duâlarından oluşan bir seçkinin parçası olarak, yakın gelecekte yayınlanması muhtemel tam bir tercümesini hazırladım.

lerinde bulunana benzeyen bir sentetik üslupla (*exposition*) sunulur. Buna mukabil irfanî (*gnostic*) ve mistik temalara daha âşikâr atıflar yapan son birkaç sayfa daha analitik bir üslup sergiler. Meşhur bir çağdaş Şîî âlim ve hakîme, üsluptaki bu ânî değişiklik hakkında sorduğumda, kesin olarak, İmam'ın duânın bu son bölümünü sadece bazı seçkin tilmizleri için okuduğu cevabını almıştım.

Her halükârda, kuşkusuz birçok kayda değer Şîî ilâhiyatçı ve filozof, duânın bu bölümünü Şîîliğin tamamlayıcı bir parçası saymışlardır. Mesele Molla Sadrâ'nın damadı ve Isfahan Okulu'nun önemli isimlerinden biri olan Molla Muhsin Feyz Kâşânî,³ *Kelimât-ı Meknûne*'sinde⁴ ondan bir çok alıntı yapar; son yüzyılın meşhur mistik-filozofu Molla Hâdî Sebzivârî de,⁵ *Şerh-i esmâ* ve *Şerh-i duâ-i sabah*⁶ gibi bir çok eserinde ona atıfta bulunur.

Yine de Allâme Meclisî'nin (ö. 1110/1698) İmam Hüseyin'in duâsı üzerine olan yorumlarına göz atmak ilginçtir. Safevî devrinin bu meşhur ilâhiyatçı ve hukukçusu, modern neşrinde yüz on cildi bulan bir eser olan *Bihâru'l-envâr* (Nurlar Okyanusu) isimli âbidevî Şîî Hadis ansiklopedisinin musan-nifidir. Orada, Seyyid b. Tâûs'un (ö. 664/1265-6) *el-İkbâl*'inden duânın metnini aktardıktan sonra Meclisî şöyle yorumda bulunur: "El-Kef'emî de *el-Beledü'l-emîn*'inde ve Seyyid b. Tâûs diğer eseri *Misbâhu'z-zâir*'inde bu duâyaya yer verir. Ama bu eserlerde, "Allah'ım" [ifadesin]den duânın sonuna kadarki son varak yoktur. Ayrıca duânın bu bölümü *el-İkbâl*'in bazı eski yazma nüshalarında bulunmamaktadır ve bu varaktaki ifâdeler Peygamber'in Ehl-i Beyti'nin mâsum üyelerine âit duâların tarzıyla bütünüyle uyum içinde değildir; bunun yerine, sûfilerin zevkiyle uyum içindedir. Bu yüzden, belli bir kısım ulemâ bu varığın metne sonradan eklendiğine ve bu kısmın sûfî şeyhlerinden biri tarafından düzenlenmiş olduğuna inanmaktadır.

"Kısaca, bu ek, ya İbn Tâûs'un kaynaklarından birinde yer almıştır ya

3 Feyz ve Isfahan Okulu'yla ilgili olarak bk. S. H. Nasr, "The School of Isfahan", *A History of Muslim Philosophy*, ed. M. M. Sharif, Wiesbaden, 1966, II, 904-932.

4 Bk. *Kelimât-ı meknûne*, ed. A. Atarudî-Kuçani, Tahran 1383, s. 5, 29, 34, 88, 100.

5 Sebzivârî'yle ilgili bk. S. H. Nasr, "Haji Mulla Hadi Sabziwari", *A History of Muslim Philosophy*, II, 1543-1556.

6 Bk. *Şerh-i esma*, Tahran 1281, s. 51, 190, 346; *Şerh-i dua-i sabah*, Tahran 1283, s. 13 (Bu iki eser yakın bir zamanda Kum'da bir tek ciltte yeniden basıldı). Yine, Molla Sadrâ'nın *Meşâir*'ine yazdığı şerhde duânın bu kısmından alıntı yapan Kaçar prensi Bediülmülk Mirza İmadüddevle de anılabilir. Bk. *Kitabu'l-meşair* (*Le livre des penetrations metaphysiques*), ed. H. Corbin, Tahran-Paris 1964, Farsça metinde s. 91; Fransızca metinde s. 104.

da sonradan eklenmiştir. Bazı eski yazma nüshalarda ve *Misbâhu'z-zâir*'de bulunmamış olmasının da göstermiş olduğu gibi bu ikinci ihtimal daha inandırıcıdır. Her şeyin hakikatini en iyi Allah bilir.”⁷

Ama önde gelen Şîî hadis âlimlerinden birinin bu ihtiyatına rağmen, bu duânın tamamı standart duâ kitaplarında yer almış ve uygun vesilelerle okunmuştur ve bu şüphesiz, son kuşku kısmı da dâhil olmak üzere duânın tamamının içeriğinin Şîî mânevîyatına son derece uygun olduğu içindir.

Bu ilâvenin kaynağı olarak, Şazelî sūfî üstadı İbn Atâullah el-İskenderî'nin (ö. 709/1309) *Hikem*'inin Victor Danner'ca yapılan son tercümesi cevabı sunmaktadır.⁸ Çünkü kitabın [*Hikem*'in] sonunda yer alan “samimi ifâdeler” aslında İmam'ın duâsının son kısmının aynısıdır. Yakınlarda Paul Nwyia tarafından yapılan Fransızca tercümeyle birlikte yayınlanan Arapça metinle⁹ yapılacak bir mukayese, bu duânın sadece, eski yazmaları karşılaştırmalı okuyan herhangi birine tanıdık gelen bildik varyasyonlar dışında, neredeyse kelime kelime o metni takip ettiğini göstermektedir.¹⁰

Duânın aslında İmam Hüseyin'e âit olup, İbn Atâullah'ın onu okumayı itiyat edindiği ve müridlerinin de bu duâyı İbn Atâullah'ın kendisinin düzenlediğini düşündüklerinin sanılmasına yol açacak şekilde, Seyyid b. Tâûs, İbn Atâullah el-İskenderî'den yaklaşık elli sene önce vefât etmiştir. Fakat onu İmam'a dayandırma hususunda bizzat Şîîlerin şüphelere sahip olmaları; İmam'ın duâsının üslûbundaki, son kısımda yer alan ânî değişiklikler ve duânın bu kısmının İmam Hüseyin'e atfedildiği yegâne eserin ilk yazmalarının onu içermemesi gibi¹¹ faktörlerin tamamı, aslında, nispeten kesin olarak İbn Atâullah'ın onun yazarı olduğunu teyit eder. İlâveten,

7 *Bihâru'l-envâr*, Kum 1388 H., 98, 227-228.

8 *Ibn 'Ata'illah's Sufi Aphorisms*, Leiden 1973, s. 64-69.

9 *Ibn Ata' Allah et la naissance de la confrerie sadilite*, Beyrut 1972, s. 209-229.

10 Bahsedilen bölüm, bazı kereler *Münâcât* adıyla müstakil olarak kaydedilmiş ya da istinsah edilmiş olsa da (Bk. Brockelmann, GAL, Supplement II, 145), genellikle *Hikem*'in bir parçası sayılmıştır. *Hikem* şârihleri de bu bölümü *Hikem*'in bir parçası olarak şerh etmişler, yine *Hikem*'in birçok baskısında onun ardında, birlikte basılmışlardır (Mütercimim notu).

11 Meclisî'ye âit, yukarıdaki pasajda iki kez görülen tam ifâde, duânın bu kısmının başka bazı kadim yazmalarda bulunabileceğine bir ihtimal bırakan, “ba'du'n-nusahî'l-atika”, “bazı eski nüshalar” şeklindedir. Bununla birlikte genel bağlamdan ve yukarıda aktarılan husûsun, duânın bu bölümünün büyük ihtimâlle onu bir yerlerden ödünç aldığı ispatlayacak şekilde kullanımından anlaşılabilir ki, Meclisî'nin kastettiği şey daha ziyâde, söz konusu bölümün kendisinin gördüğü eski nüshalarda olmadığıdır. Açık ki, Meclisî'nin kanıtlarıyla iknâ olmayan birinin ilk ödevi bu eserin ilk yazma nüshalarını incelemek olmalıdır.

Danner ve Nwyia'nın her ikisinin, duânın İbn Atâullah'a atfıyla ilgili hiçbir sualin yer almadığı incelemelerinden de bir karara varılabilir.

Böylece, *Hikem*'in “evrensel câzibe”si hakkında Danner'ın söylediğini¹² ve bir grup yazarın, özellikle de S. H. Nasr ve H. Corbin'in, sûfilik ile Şîilik arasındaki yakın ilişkilere dâir işaretlerini doğrulayarak, Şîa'nın, Sünnî İslâm'ın büyük şeyhlerinden birinin mâneviyatının bir ifadesine, kendisininmiş gibi nasıl sahip çıktığını belirlemek ilginçtir. Şüphesiz, bu duânın zarafetiyle temas kurmuş herhangi bir Şîî, her halükârda sadece, aslında İbn Atâullah'a ilham verenin -kendisi de Şâzelî silsilesinde bir halka olan İmam Hüseyin olduğunu dile getirecektir.